

İBADETTE ŞUUR VE GÜZEL AHLÂK*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Cumanız mübarek olsun, aziz ve sevgili Akra dinleyicileri!..

Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

a. Gerçek İmanın Şartı

Peygamber SAS Efendimiz'in hadis-i şeriflerinden, o gül bahçesinden bir demet, size bu cuma günü sunmak istiyorum.

Biliyorsunuz, Allah-u Teâlâ Hazretleri insanların zâhirine, dış görünüşüne, rütbesine, tâcına, yüzünün güzelliğine, elbiselerinin kıymetine bakmıyor. Kalbinin temizliğine bakıyor. İçti temiz olması lâzım geliyor. Bu hususta Peygamber SAS Efendimiz'den bir hadis-i şerif naklederek konuşmama başlamak istiyorum. Peygamber Efendimiz SAS, Enes RA'dan İbn-i Asâkir'in rivayet ettiğine göre şöyle buyurmuş:¹

إِنَّ الرَّجُلَ لَا يَكُونُ مُؤْمِنًا حَتَّى يَكُونَ

قَلْبُهُ مَعَ لِسَانِهِ سَوَاءً وَيَكُونَ

(ابن الل في مكارم الأخلاق، كر. عن أنس)

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

¹ İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.LXI, s.250; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.40, no:85; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.VII, s.281, no:6301; *Münzirî, Tergîb ve Terhîb*, c.I, s.75, no:223.

RE. 99/1 (*Inne'r-racüle lâ yekûnü mü'minen, hattâ yekûne kalbühû mea lisânihî sevâen, ve yekûne lisânühû mea kalbihî sevâen, ve lâ yuhâlîfe kavlühû amelehû, ve ye'mene câruhû bevâikahû.*)

“Bir adam, kişi mü'min olamaz...” diye başlıyor Peygamber Efendimiz. Tabii buradaki adam sözü, kişi mânâsındadır. Erkek için de durum böyledir, kadın için de böyledir, fark yoktur ama, Peygamber SAS Efendimiz böyle buyurmuştur. Hüküm erkek ve kadın için aynı.

(*Inne'r-racüle lâ yekûnü mü'minen*)“Adam mü'min olamaz...” Ne zamana kadar mü'min olamaz? (*Hattâ yekûne kalbühû mea lisânihî sevâen, ve yekûne lisânühû mea kalbihî sevâen*) “Kalbi dili ile eşit, dili kalbi ile müsâvî oluncaya kadar... Olmadıkça mü'min olamaz.” diyor. Tabii buradaki mü'min olamaz sözü –diğer bazı hadis-i şeriflerde de böyle geçer– hakiki, iyi mü'min olamaz demek. Yâni kâfir olur mânâsına değil ama, imanın hakikatini kavramış, hakiki, makbul bir mü'min olamaz demek.

Demek ki nasıl olması lâzım bir mü'minin kâmil bir müslüman olması için? Dili ile kalbinin müsâvi, eşit, aynı olması lâzım. Kalbi diliyle, dili kalbiyle aynı olacak. Yâni ne söylüyorsa kalbinden söyleyecek. Kalbinde başka, gizli, ters, kötü duygular beslediği halde dilinden böyle onu belli etmeyen başka sözler söyleyip yaltaklanıp, dalkavukluk yapıp, methedip, arkasından kuyu kazmayan. Veyahut diliyle bir şey söylüyorsa kalbiyle onu aynen iştirak edecek ve uygulamaya çalışacak, söz verdiyse sözünü yerine getirecek.

Arapça'da yine bir söz var, darb-ı mesel hâline gelmiş:²

الْوَعْدُ كَالدَّيْنِ

(*El-va'dü ke'd-deyn*) "Vaad etmek borç gibidir." Yâni dili öyle şey söylemişse, artık onu yerine getirecek. Dili kalbiyle aynı olacak, kalbi de diliyle aynı olacak.

Tabii bu çok güzel bir sıfattır. Çok makbul bir sıfattır. İnsanın kalleş olmaması, ikiyüzlü olmaması, içinin başka, dışının başka olmaması, aldatıcı, entrikacı olmaması, mert olması... Buna açık kalpli diyoruz.

Tabii kalp sözünden de, bunu her zaman söylerim, artık her halde ilk dinleyici değilse kardeşlerimiz öğrenmişlerdir, Arapça'da *kalb* sözü Türkçe'deki gönül sözünün karşılığıdır bu gibi durumlarda. Gönül, yâni insanın iç âlemi mânâsına. Yoksa, tık tık atan yüreği mânâsına değildir. Gönlü mânâsına...

"Gönlü ile iç âlemi, iç dünyası ile dış dünyası aynı olacak." Güzel bir sıfat bu... Böyle insanlara biz mert diyoruz. Özü sözü doğru kimse diyoruz. Ve hakikaten böyle kimseleri kendimizi arkadaş ediniriz, severiz, itimat ederiz.

² Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.IV, s.435, no:7263; Hz. Ali RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.349, no:6876; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.710, no:1719.

Ama bunun aksi olan kimseleri de itimat etmediğimiz için arkadaşlığımıza almayız, yanından uzaklaşırız veya yanımızdan uzaklaştırırız, “Bu, içi başka, dışı başka bir insan” diye.

İşte saf, temiz ahlâkî durumu İslâm bizden istiyor. Böyle buyrulduğu için Peygamber Efendimiz’in zamanından beri mü’minler, “İyi mü’min olayım!” diye söylediği sözü ölçerek, biçerek söylemeye gayret etmişler; yapamayacakları sözü söylememişler, özünün sözüne uygun olmasını sağlamak için var güçleriyle çalışmışlar.

Başka bir şey daha söylüyor Peygamber Efendimiz arkasından: *(Ve lâ yuhalifû kavluhû amelehû)* “Sözü ameline muhâlif olmaması lâzım.” Yâni sözü başka, “Ben şunu şöyle yapacağım” diyor, yapmıyor. Veya “Şunu yapmayacağım” diyor, yapıyor. Böyle olmaması gerekiyor.

(Ve ye’mene câruhû bevâikahû) “Komşusu onun cevri ü cefâsından, entrikasından, kötülüğünden emin olmadıkça...”

Bu da önemli... İslâm’da biliyorsunuz, komşuluk hakları çok yüksek bir değer taşıyor. İnsan sırf birisiyle komşu olduğu için bir takım vecibelerin altındadır, bir takım borçların altındadır. Komşusuna karşı sorumluluğu vardır, komşusuna karşı fedâkârlıkları vardır. Komşusunu kollaması lâzım, hatırını kollaması lâzım! Ezâ, cefâ etmemesi lâzım! Hatta o kadar ki, meselâ:

“—Evini, binasını yükseltip de, komşunun rüzgârına mâni olmasın!” diyor Peygamber Efendimiz.

Onu dahi söylemiş. Düşünün, ne kadar ince duygularla dolu İslâmiyet. Yâni sen binanı onunkinden biraz daha yüksek yapınca onun esintisini engelleyeceksin, rüzgârına, hava almasına mâni olacaksın, onu da yapma diyor. Onun için İslâm’da komşulara, komşunun hukukuna riayet edilmiştir.

Aksine tabii her zaman her komşu iyi olmayabilir. Şimdi birisi belki içinizden diyecek ki:

“—Hocam, iyi güzel, çok tatlı konuşuyorsun. Peygamber Efendimiz’in sözü de haktır, kabul ediyoruz; ama benim komşum kötü!..”

Tamam, kötü komşunun da cevr ü cefâsına tahammül vardır. Yâni komşuya ezâ cefâ etmemek olduğu gibi, komşunun cevr ü cefâsını da mümkün olduğu kadar sabırla, tahammülle geçiştirmek lâzım! Çünkü insanların ölçekleri aynı değil. Bazen sana göre kötü bir şey oluyor, kötü sanıyorsun. Aslında ötekisinin hakkı oluyor. Yâni biz bu gibi durumlara tarafgirâne düşünce veya duygu diyoruz, sübjektif diyoruz. Sırf kendine mahsus, *indî* diye söylenirdi. Sübjektif kelimesinin eski karşılığı, *indî*. Yâni kendisine göre iyi ama, aslında bir hakeme müracaat edilse o haklı. Kendisi iyi sanıyor ama karşı taraf haklı, kendisi haksız. İşte bu gibi durumlar da olabilir. Böyle sabrettiği zaman insan yanılma payını da kapatmış oluyor, yanılmayı da engellemiş oluyor.

Ama yüzde yüz kendisi haklı, komşusu haksız bile olsa, komşusunun cevri ü cefâsına tahammül etti mi, Allah büyük mükâfat verir.

Zaten biliyorsunuz, arkadaşlıklar, komşuluklar, beraberlikler biraz fedâkârlıkla gider. Yâni insan hakkını sonuna kadar alacağım filân diye fazla titizlendiği zaman, bu sefer ipler kopuyor, daha kötü durumlar meydana geliyor. Biraz müsamahalı olmak gerekiyor.

Müsamahaya Türkçe’de ne diyoruz?.. Hoşgörü diyoruz. Hoşgörülü olmak gerekiyor. Biraz da haklarından birazcık, yâni sadaka gibi, hayır gibi, biraz fedâkârlık yapmak gerekiyor. Bu senin hakkın, tamam, kabul ediyorum. İslâm’a göre senin hakkın olması lâzım. Ama yapmamış. Tamam. Sen onu sineye çekersin, sabredersin; Allah onun mükâfatını verir. Çünkü senin de amacın toplumun düzeni bozulmasın, huzur bozulmasın, ahbaplıklar yıkılmasın, dargınlıklar başlamasın... Onun için o hakkından fedâkârlık yapıyorsun. Allah onun karşılığını ihsan eder.

İslâm’da işte böyle, insanın içi-dışının bir olması lâzım, sözünün ameline uygun olması lâzım! Konu komşuya cevri ü cefâsı olmaması lâzım! Konu komşudan cevri ü cefâsını çekinceye kadar, sözü özüne uygun oluncaya kadar, diliyle kalbi, kalbiyle dili aynı, müsâvi oluncaya kadar insan iyi mü’min olamamış demektir. Bunları sağladığı zaman iyi mü’min olur. Görüyorsunuz, Peygamber SAS Efendimiz, “Şu kadar namaz kılan, şu kadar hacca giden, şu kadar tesbih çeken, şu kadar zekât veren” diye maddî ölçülerde söylemiyor mü’minin kemâlini, ahlâkı ile söylüyor.

b. Güzel Ahlâkın Karşılığı

O bakımdan, bir hadis-i şerifi de hemen arkasından okuyalım. Peygamber SAS Efendimiz, Hazret-i Aişe-i Sıddîka Validemiz, sevgili vâlidemiz, annemiz, yâni mü'minlerin annesi Hazret-i Aişe- i Sıddîka. Babası Ebû Bekr-i Sıddîk, ona da Aişe-i Sıddîka diyoruz. Yâni o da çok doğru sözlü, doğru özlü, yüksek makamlı, âlim, fâzıl bir hanım idi. Hanımların nümûne-i imtisâli idi. Bilgili idi, bilgin idi. Yâni bilgililiğin ötesinde, bilgin seviyesinde durumu vardı. Birçok kimse kendisine gelir, hem fıkıhtan, hem ferâizden, hem hadisten, hem tefsirden mesele sorarlardı.

Ayrıca kendisinin, şimdi *hobi* dediğimiz, özel merakları vardı. Meselâ, tıbbî filân çok iyi bilirdi. Ben onun için genç kızlara, hanımlara:

“—Hazret-i Aişe Validemiz gibi olmaya çalışın!” diyorum. Arada da hem duymuşsunuzdur, bilirsiniz, lâtife yapıyorum:

“—Arapça’yı öğrenin!” diyorum herkese, “Çünkü Arapça anadilimiz!” diyorum; şaşırıyorlar.

“—Bizim anadilimiz Türkçe veya şu, bu...” filân demek istiyorlar.nŞaşırırmaları onu gösteriyor.

“—E, Hazret-i Aişe annemiz değil mi?..”

“—Annemiz.”

“—O, Arapça konuşmuyor muydu?”

“—Arapça konuşuyordu.”

O halde Arapça anadilimiz oluyor, annemizin dili oluyor yâni. O halde Arapça'yı da öğrenmemiz lâzım!..

Tabii, hakikaten Avrupalılar, İngiliz, Amerikalı, Fransız, Alman... neyse, birisi bakıyorum müslüman olmuş, hemen Mısır'a gidiyor, Kahire'de Arapça öğreniyor veya Suudî Arabistan'a gidiyor, orada biraz çalışıyor, Arapça öğreniyor. Çünkü dinimizin bütün bilgileri, ana kaynakları Arapça olduğu için, öğrenmemiz lâzım!..

Tabii sevgili dinleyicilerime de tavsiye ediyorum: Hemen Arapça öğrenmeye başlasınlar! Ben de inşâallah, gece gündüz düşünürüm bazen böyle, bir Arapça kursu açsam, halka açık, kardeşlerimizle böyle tatlı bir şekilde, sıkmayacak, kolay öğrenecek bir şekilde Arapça derslerine başlasak diye. İnşâallah dua edin, o da nasib olur.

Hazret-i Aişe-i Sıddîka Vâlidemiz ne nakletmiş, hangi hadisi nakletmiş Peygamber SAS Efendimiz'den, onu okuyalım:³

إِنَّ الرَّجُلَ لِيُذْرِكَ بِحُسْنِ خُلُقِهِ
دَرَجَاتٍ قَائِمِ اللَّيْلِ صَائِمِ النَّهَارِ
(حم.ك. عن عائشة)

³ Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.668, no:4798; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.133, no:25057; Hâkim, *Müstedrek*, c.I, s.128, no:199; Beyhakî, *Şuabü'l- İman*, c.VI, s.236, no:7997; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.I, s.194, no:731; Tahavî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.IX, s.468, no:3785; Hz. Aişe RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.4, no:5147; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.199, no:2271; *Câmiü'l- Ehâdis*, c.VII, s.290, no:6322.

RE. 99/7 (*Inne'r-racüle leyüdrükü bi-hüsni hulükıhî derecâti kâimi'l-leylî sâimi'n-nehâr.*)

Atasözü gibi, böyle kısa olduğu için, özlü olduğu için duvara yazılacak çok mühim bir kaide. Hiç unutmayacağımız bir tatlı bilgi. Buyuruyor ki Peygamber SAS Efendimiz:

(*Inne'r-racüle*) “Hiç şüphe yok ki adam, (*leyüdrükü*) mutlaka erişir (*bi-hüsni hulükıhî*) huylarının güzelliği ile, (*derecâti kâimi'l-leylî*) geceleyin kalkıp kâim olanların derecelerine, (*sâimi'n-nehâr*) gündüzleyin oruç tutan insanların derecelerine erişir.”

Biliyorsunuz, iyi bir müslümanı anlatmak için ne deriz? “Gündüz sâim, gece kâim!” deriz. *Sâim*, sıyam tutan, yâni oruç tutan demek. Gündüz sâim, oruç tutuyor gündüzleri. İnsan niçin oruç tutar Ramazan'da?.. Farz olduğu için tutar. Ramazanın dışında niçin oruç tutar insan?.. Tabii nafîle oruç diyoruz, tatavvu' oruç diyoruz, fazilet oruçları diyoruz. E bu oruçları tuttuğu zaman sevap kazanacağım diye tutar.

Faidesi ne?.. Orucun umûmî faidesi insanın nefesine hakim olabilme kabiliyetini takviye etmesidir. Yâni nefisini yenecek, kendisine hakim olacak, kendisini kontrol edebilecek, iradesi kuvvetli bir insan hâline gelebilmesini sağlamasıdır.

Biliyorsunuz, bazen ben böyle çocuklara, gençlere de gözlerinin önünde bazı böyle manzaralar meydana gelsin diye anlatıyorum. Hani padişahın küçük oğlu, yedi başlı bir

ejderhâ ile karşılaşır masallarda... Kılıcını çeker, yedi başlı ejderhanın başlarını birer ikişer vurur, keser. Ondan sonra o ejderhadan milleti kurtarır. Ejderhanın esir almış olduğu insanları kurtarır filân...

Evet, sevgili dinleyiciler! Bizim de içimizde bir ejderha var. Polis kardeşlerimiz tebessümle dinlesinler, hani “İnsanın içinde trafik canavarı var!” diyorlar. Levhalarda fırlamış dişleri böyle görünüyor, korkunç bir canavar. Onun gibi, insanın içinde trafik canavarı değil, her şeyin canavarı olan, trafik canavarlığını da meydana koyan nefsi var, nefs-i emmâresi var... Nefs-i emmâre, işte canavar gibi haksız şekilde araba sürdürtür, kaideleri çiğnettirir, geçilmeyecek yerde geçirir, sürat yapılmayacak yerde sürat yaptırır, yarış yaptırır. Çeşitli işler yaptırır, kazalara sebep olur. Yâni trafik canavarının da kökünde yine nefis var. Öteki canavarlıklar, haksızlıklar, hırsızlıklar, arsızlıklar, yüzüzlüklerin de kökeni araştırılırsa, insanın nefsi çıkıyor işin içinden...

İnsanın nefsi, insanın kendisi, egosu, kendi benliği... İnsan iyi terbiye edilmediği zaman insanın kendisi arzularının peşinde koştuğu zaman kötü şeyler yapması doğal. Yâni çünkü insanın nefsi yemek ister, içmek ister, keyif ister, sefâ ister, başkalarının aleyhine de olsa bu işleri yapmak ve götürmek diler. Onun için, bunun ıslah edilmesi lâzım. İşte oruç ona yarıyor.

Evet, gündüz sàim diyoruz iyi bir insanı anlatırken, bu hadislerde de böyle geçer. Gece kàim. *Kàim* de ayakta duran demek. Burada ayakta durmaktan maksad, kalkıp da namaz kılmak... Biliyorsunuz geceleyin herkes uyuduğu zaman, insan kalkıp abdest alırsa, teheccüd namazı kılsa, gece namazı kılsa, çok sevaplıdır. Çünkü gece namazının tesiri çok yüksektir. İnsanın ruhunu dinlendirir, kalbini yıkar, nurlandırır, tertemiz yapar. Yıkar sözü de tabii, Türkçe’de hem yıkmaktan, hem yıkamaktan yıkar diye geliyor. Yâni, kalbini yıkayıp, tertemiz, pırıl pırıl yapar. Onun için gece ibadeti çok önemli oluyor.

Gündüz sàim, gündüz oruçlu; gece kàim... Kalkmış, uyumamış, namaz kılıyor. İşte böyle bir insan ne kadar sevap alacak. Gündüz oruç tuttuğu için sevap alacak, geceleyin uykudan fedâkârlık edip Mevlâ’sının dergâhına yönelip, gözyaşlarıyla, tatlı tatlı ibadet ettiği için sevap kazanacak. Ama, bakın Peygamber Efendimiz ne buyuruyor:

“—Adam, güzel huyu ile muhakkak ve muhakkak ki, gündüzleri oruç tutup geçiren, geceleri kalkıp bütün gece namaz kıлып geçiren insanların derecelerine ulaşır. Güzel huyu sayesinde...”

Yâni bunları çok yapmadığı halde... Belki yapıyordur arada, ama yapmamış bile olsa, yapmış gibi, o kadar sevap kazanır. Güzel huylu, merhametli, tatlı dilli, geçimli, sabırlı, sebatlı, vefâlı...

Bu arada tabii, vefâ sözü gelince, hemen orada bir şey açmak istiyorum, cümle-i mu'tarıza derlerdi eskiden, yan söz yâni, parantez açmak diyorlar şimdi; vefâ çok önemli bir duygu. İnsanın Rabbine vefâsı lâzım, Kur'an-ı Kerim'e vefâsı gerekli, peygamberine vefâsı lâzım!.. Sözüne vefâ göstermesi, ahdine vefâ göstermesi, ana babasına vefâ göstermesi, milletine, dostluklarına, arkadaşlarına, vefâ göstermesi lâzım!..

İşte böyle güzel duygular ve güzel huylar insanı ne yapar?.. Sevaplara gark eder, Allah'ın sevdiği kul eder. Böyle bir güzel huylu insan, huyları güzel oldu mu, veyahut huyları güzel değilse güzelleştirdi mi, ne olur?.. Gündüzleri oruçlu, geceleri namazlı geçiren insanın derecesine ulaşır. Bu kadar sevapları alır. Demek ki, güzel huylu olmağa gayret edeceğiz! Kötü huylarımız varsa, onları atmağa çalışacağız; iyi huyları almaya çalışacağız!

Biliyorsunuz, bizim Anadolu halkımız, müslüman halkımız, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya halkları, yâni müslüman ahâli tasavvufu sever. Niçin sever?.. Çünkü tasavvufun en önemli faaliyeti, yaptığı işlerin başında gelen birinci kalem, en başta gelen işi, insanı kâmil bir insan yapma yollarını öğretmesidir. Yâni kötü huyları atacak, iyi huyları alacak, olgun, kâmil, güzel huylu bir insan olacak. Tasavvuf bunu sağlıyor. Sonunda da güzel huylu bir insan meydana geliyor.

Tasavvufî eğitimi geçirmiş bir insan karşımızda melek gibi, nur yüzlü, tatlı dilli, hayırsever bir insan oluyor. Herkes, tasavvufu ondan seviyor. Yâni, tasavvufu güzel ahlâklı mutasavvıflardan seviyor. Yunus Emre'lerden, Mevlânâ'lardan seviyor. İşte onu sağlıyor bu nefis terbiyesi, bu güzel halleri sağlıyor. Güzel ahlâk, böyle bir eğitimden sonra, tasavvufî bir eğitimden sonra ele geçiyor.

Her şeyin öğretilmesi lâzım! Yâni merhameti öğretmek lâzım, cömertliği öğretmek lâzım çocuklarımıza... “Acaba tarih öğrendin mi, coğrafya öğrendin mi, matematik öğrendin mi?” diye soruyoruz. Öğretmek için de kurslara gönderiyoruz çocuklarımızı... Üniversite hazırlık kursu diyoruz, veyahut yaz kursu diyoruz. Bir takım dersler öğretmek için çocukları gönderiyoruz. Acaba bazı huyları, güzel huyları, ahlâk-ı hamîdeyi, şöyle yazıp da duvara, “Çocuğuma şunu öğrettim, şu kaldı; şunu öğrettim, şu kaldı...” diye yanına çarpı işareti, tamam işareti koyduğumuz, sıralama yaptığımız ve öğretmeyi arzuladığımız bir güzel huylar listesi var mı?..

“—Benim çocuğum sınıfını geçti.”

Tamam. O dersleri öğrenmiş, imtihanları vermiş, sınıfını geçmiş ama, şu huyları öğrenip de mânevî sınıfını da geçti mi?.. Anne-babasına sevgili, saygılı, itaatli mi?.. Hoşuma gidiyor, çocukların karnelerinin bir bölümü var. Bir bölümü derslerini anlatıyor, bir bölümü de çevresiyle

uyumu diyor, arkadaşlarıyla işbirliği yapma kabiliyeti deniliyor... Bunlar da anlatılıyor. Güzel. İşte bunlar birazcık tasavvufun kıyından, köşeden çocuklara öğretilmesi demek. geçim vs. gibi şeyleri demek ki çocuklara öğretmek amacıyla ilkokul... Güzel. İyi bir şey bu, gelişme. Eskiden olmayan, yeni ilâveler.

Çocuğun hem maddî bilgi sahibi olması lâzım; hem manevî birtakım güzel huyları, alışkanlıkları kazanması lâzım!..

Şimdi bizim millî eğitimimizde, güzel huy dediğimiz zaman ne anlıyoruz?.. Bunlar, İslâm'ın güzel huy dediğimiz zaman sunduğu, söylediği şeyler mi?.. Onu eğitimin sonucuna bakarak kararlaştırabiliriz. Yâni çocuk nasıl bir duruma geliyor? Lise mezunu bir çocuk, annesine, babasına karşı nasıl, çevresine karşı nasıl?.. Derslere karşı nasıl, iş yapma kabiliyeti nasıl?.. Eğlencesi nasıl?.. Allah korusun, Allah etmesin, afyona, uyuşturucuya alışmış mı?.. Havâî mi?.. vs. Bunlar eğitimin seviyesini gösteriyor. O bakımdan, eğitimimizin bu şeyleri sağlayacak hâle getirilmesi lâzım! Ahlâkı öğretecek bir noktaya getirilmesi gerekiyor.

c. İbadetlerin Mükâfâtı

Şimdi bir hadis-i şerif daha okuyarak, sohbetimi bu üçüncü hadis-i şerifle bitirmek istiyorum. Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:⁴

⁴ Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.II, s.200, no:631; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.684, no:7050.

إِنَّ الرَّجُلَ يَصُومُ وَيُصَلِّي وَيَحُجُّ وَيَعْتَمِرُ

فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أُعْطِيَ بِقَدْرِ عَقْلِهِ

(خط. وأبو الشيخ عن ابن عمر)

RE. 99/5 (*Inne'r-racüle yesumu ve yusallî ve yehuccü ve ya'temir, feizâ kâne yevmü'l-kıyâme, u'tiye bi-kaderi aklihî.*)

Bunu da seveceksiniz duyduğunuz zaman. Hele bizim halkımız arasında tabii böyle akla, felsefeye, düşünmeye önem vermek başta gelir. Düşünce, tefekkür, felsefe önemlidir, takdir edilir. Felsefe, tefekkür Arapça'sı; düşünmek Türkçe'si... Bunları severiz.

İbn-i Ömer RA'dan, Hazret-i Ömer'in oğlu Abdullah'tan rivayet edilmiş. Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:

(*Inne'r-racüle*) "Adam..." Tabii buradaki adam sözü yine kadın olsun, erkek olsun, müslüman için geçerli bütün müslümanlar için. (*Yesumu*) "Oruç tutar, (ve *yüsallî*) namaz kılar, (ve *yehuccu ve ya'temir*) hacceder, umre yapar... (ve *izâ kâne yevmü'l-kıyâme*) Kıyamet olduğu zaman, (*u'tiye bi-kaderi aklihî*) aklının derecesine göre bunun sevabı kendisine verilir." diyor Peygamber Efendimiz, bu hadis-i şerifin metnine göre.

Yâni, eşit değil: "Hac yaptın, al şu kadar! Umre yaptın, al bu kadar! Namaz kıldın, al şu kadar!.." *Maktu'* diyoruz ya hani, *fikst* diyorlar. *Maktu'* bir miktar, işte şu kadar... Öyle değil!

Kişinin aklına göre, mükâfatı değişik olarak veriliyor. Az akıllıya az sevap veriliyor, akılsıza hiç verilmiyor, çok akıllıya çok sevap veriliyor.

Tabii, buradaki akıl sözünün ne olduğunu da hatırlatalım. Yâni yaptığı ibadeti akletmesi. Aklını, duygularını iyice işin içine, samimiyetle sokarak derinden derine, hissede ede, şuurlu şuurlu yapması demek. Böyle olduğu zaman mükâfatı çok oluyor. O olmadığı zaman olmuyor.

“—Acaba, akılsız, şuursuz, hissiz, duygusuz ibadet yapılır mı?..”

Maalesef, olabilir. İbadetler alışkanlık hâline gelirse, basma kalıp şekiller hâlinde, formalite hâlinde, şekilcilik hâline dönüşür. Hele bir de insan Arapça bilmezse, söylediği sözlerin ne anlama geldiği, yaptığı hareketlerin ne anlama geldiğini düşünmezse; o zaman ibadetten hiç zevk alamaz. Bunların hepsinin derin derin üzerinde düşünmesi lâzım, anlamını kavraması lâzım!.. Elini kaldırdığı zaman ne oluyor?.. Elini ön tarafa bağladığı zaman, el pençe dîvan duruyor; Allah'ın huzurunda olduğunu hissetmesi lâzım! Secde ettiği zaman, rükû yaptığı zaman... Her ibadetin böyle anlamını derin derin düşünmesi lâzım. Maalesef bunlar düşünmeden yapılabiliyor. Alışkanlık hâline getirilebiliyor.

Tabii ibadetlerin, iyi şeylerin insanda i'tiyad hâline gelmesi iyidir ama, basmakalıp olarak yapılması kötüdür. İ'tiyad hâline gelmiş de olsa, her ibadeti şuurla, gözyaşları içinde, duya duya yapması lâzım!.. Onu yapmadığı zaman, eksik kalır.

Ereğli'ye gitmiştim. Orada –gözümün önünde hâlâ böyle hoşuma gidiyor– camideki imam kardeşimiz, ayetleri okuyor, Kur'an-ı Kerim'den ayetleri okuyor ve okurken belli oluyor, hissederek okuyor. Duya duya, mânâsını anlaya anlaya, belki de gözü yaşararak, yaşlar dökerek okuyor. İşte bu güzel!..

Evet, Kur'an-ı Kerim'in hafızı, hafız olmuş. Yâni, ezberlemek için kaç defa okumuştur o sayfayı! İtiyat hâline gelmiş, ezberine girmiş ama, okurken yine ağlıyor. İşte insan namaz kılarken de böyle olacak, haccederken de böyle olacak, oruç tutarken de böyle olacak...

O duyguyla ibadet yapacak, basmakalıp olmayacak. Aklı başka yerde, fikri başka yerde, şekil yerine gelsin diye, formalite tamam olsun diye basmakalıp, üstünkörü...

“–İşte yaptım ya!..”

“–Yaptın mı?..”

“–Yaptım.” tarzında...

İbadetlerin öyle olmaması lâzım!

Bunu takviye eden bir hadis-i şerifi daha bunun bir parçası olarak okuyayım ve anlatayım:⁵

⁵ Hâkim-i Tirmizî, *Nevâdirü'l-Usûl*, c.II, s.356; Hz. Aişe RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.683, no:7049; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.VII, s.301, no:6348.

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَنْطَلِقُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيُصَلِّي وَصَلَاتُهُ لَا
 تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِي
 الْمَسْجِدَ فَيُصَلِّي وَصَلَاتُهُ تَعْدِلُ جَبَلَ أُحُدٍ إِذَا كَانَ
 أَحْسَنَهُمَا عَقْلًا قِيلَ وَكَيْفَ يَكُونُ أَحْسَنَهُمَا عَقْلًا
 قَالَ أَوْرَعَهُمَا عَنِ مَحَارِمِ اللَّهِ وَ اِحْرَصَهُمَا عَلَى
 أَسْبَابِ الْخَيْرِ وَإِنْ كَانَ دُونَهُمَا فِي الْعَمَلِ وَ

التَّطَوُّعِ

(الحكيم عن أبو حميد الساعدي)

RE. 99/6 (*Inne'r-racüle leyentaliku ile'l-mescid*) "Adam mescide gider, (*feyusallî*) namaz da kılar orada; (*ve salâtühû lâ ta'dülü inda'llâhe cenâha baùdah.*) ama kıldığı namaz Allah'ın katında, Allah'ın indinde bir sivrisinek ağırlığı kadar ağırlık taşımaz. Sevabı yok. Terazeye konulsa, hiçbir ağırlık yok, yâni sevap verilmeyecek."

(Ve inne'r-racüle leye'ti'l-mescide feyusallî)
 "Başka bir adam da yine aynı mescide gider, namaz kılar. (*Ve salâtühû ta'dilü cebele uhud*) Onun namazı ise, Uhud Dağı kadar muazzam, muhteşem, ağır, sevap kazanmasına sebep olur.

(İzâ kâne ahsenehümâ aklâ) Akılca daha iyi, daha güzel durumda olduğu zaman böyle olur." Yâni, akıllıca kılındığı zaman Uhud Dağı kadar ağır, muazzam, muhteşem, heybetli sevaplar

kazanır. Akılsızca yaptığı zaman, sivrisinek kanadı kadar hafif bir sevap alır, veya almaz, veya çok az alır demek.

(Kîle: Ve keyfe yekûnü ahsenehümâ aklen?)
“En akıllı olması olması için ne şart lâzım? Akıllı kılmak için ne şart lâzım?” diye sormuşlar Peygamber Efendimiz’e. Bu sorunun cevabı bizim için de önemli, buyurmuş ki:

(Kâle: Evraahümâ an mehârimi’llâh, ve ahrasehümâ alâ esbâbi’l-hayr)

“Allah’ın haram kıldığı şeylerden sakınmakta daha titiz olanı ve Allah’ın hayır olarak kabul ettiği şeyleri, hayır kazanmaya sebep olacak güzel işleri yapmakta daha gayretli olanı, daha akıllı sayılır.

(Ve in kâne dûnehümâ fi’l-ameli ve’t- tatavvu’)
İcraatta ve itaatte, ibadet ve taatte sayısal bakımdan, dış görünüş bakımından az bile olsa... Eğer Allah’ın haram kıldığı şeylerden kaçmakta daha titiz, daha dikkatliyse, hayırları işlemekte daha gayretliyse; o zaman daha akıllı demektir.

Demek ki, akıl böyle bir insanın beyninde, kafasında, gönlünde olan bir pırıl pırıl meleke olarak tarif edilmiyor. Nereye kullanıldığı mühim o melekenin... Bu kabiliyetin nereye harcandığı önemli...

Eğer Allah'ın haram kıldıklarından kaçınıyorsa; akıllı adam. Allah'ın hayır dediği şeyleri yapmakta gayretliyse; akıllı adam... Öyle değil; çok akıllı, şeytan gibi, cin gibi, afacan, gayretli ama, haramların içinde... Akılsız adam. Neden?.. Ahirette cezasını çekecek. Hayırları yapmaya hiç koşmuyor, hayır yapmıyor, para vermiyor, hayır işleri yapmıyor,

faaliyetlerinin hepsi kötü; o adam akılsız adam... Neden? Çok zeki, herkesi aldatıyor. Problem getirilse, mesele getirilse, çözümlüyor çarçabuk hemen, her şeyi ince ince hesaplıyor... O aptal adam. Çünkü kendisinin menfaatini tayin edemiyor. Ahirette kendisini zarara sokacak işler yapıyor.

Demek ki, bu hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz, akıllı insanı adeta haramlardan kaçmakta daha dikkatli, hayırları işlemekte daha gayretli olarak tarif etmiş oluyor. Allah bizleri, sevgili Akra dinleyicileri, hayırları işlemekte gayretli eylesin...

Hayırların çeşitleri sonsuzdur. Çeşit çeşit hayırlar vardır. Yoldan taşı alıp kenara koymak bile bir hayırdır. Bunların tabii derecesi yüksek olanları vardır, az olanları vardır.

Allah bizi hayırları yapmağa gayretli eylesin ve şerlerden, günahlardan, haramlardan kaçınmakta da daha dikkatli eylesin...

Takvâ ve vera' sahibi, haramlardan sakınan titiz müslüman olmayı Allah cümlemize nasib etsin... Böylece sevdiği kulu olmayı nasib etsin.. Böylece hem dünyada, hem ahirette mes'ud ve bahtiyar olmayı nasib etsin...

Aziz ve sevgili Akra dinleyicileri, cumanız mübarek olsun, duadan unutmayın... *Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..*

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

12. 07. 1996 - AKRA

[Bütün CUMA SOHBETLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

